

ZNAČAJ BORBE U GETIMA

Sin sam naroda koji je napisao Knjige Mojsijeve. Legenda kaže da je tvorac zapovesti „Ne ubij!” takođe i autor Knjige o Jobu. Iako je to samo legenda, njena velika pedagoška i istorijska vrednost je neosporna: jedan narod je istovremeno dobio Zakon života kada mu je i predato predanje o pobuni protiv patnji. Jobova poezija ne slavi patnje, nego osveštava revolt protiv ljudskog bola.

Stanovnici malog grada Tučina, pored Rovna, bili su, kao i u hiljadama varošica istočne Evrope, Jevreji, sitne zanatlije. Jula 1941, nacisti su zabranili svima Jevrejima varošice bilo kakvu razmenu dobara sa seljacima okoline. Užas gladi ušao je u jevrejske domove, kuda su se, u međuvremenu, bile sklonile stotine izbeglica iz okolnih sela i gradova, pa čak iz Rovna. Zabrani je ubrzo usledila naredba o davanju kontribucija, te su Jevreji ostali bez ikakvih sredstava. Krajem istog leta 3000 Jevreja Tučina sabijeni su u tesni geto — 60 kućica sklonih padu. Desetine porodica, starci, deca i bolesnici zbili su se u sobičke, dok su hiljadama drugih ulice geta bile jedino sklonište. Šef nemačke policije umirivao ih je: „Neće vam se naneti nikakvo zlo. Nama su zanatlije potrebne. Radite i živete.” Niko obećanjima nije verovao, ali svako je hteo da živi.

Dvadesettrećeg septembra 1942. saopšteno je da će omladina ići na rad van geta. Mnogi su razumeli značenje te naredbe. Omladinac Tuvija Čuvak, sin mesnog kovača, član Hehaluca, obilazio je cele noći jevrejske kuće i ponavljao: „Ne verujte, braćo, ne slušajte ih...” Ušao je u sinagogu geta i govorio: „Jevreji, braćo, ne stavlajte grlo pod nož koljača, podignimo se protiv neprijatelja”. Ali nedostajala su sredstva za ustanak. Nije bilo ni oružja ni vođa. Nije postojala radio veza ni sa spoljnim svetom, ni sa poljskom izbegličkom vladom, ni sa komandom ilegalnih vojnih grupa u Poljskoj. Bili su zatvoreni u staklenom zvonu, bez izlaza, bez vazduha, otsečeni, bez mogućnosti da traže pomoć, bez saveta.

Jedan deo omladine napustio je geto sutradan i radio pod nadzorom ukrajinskih policajaca. Na veliku radost svojih porodica,

uveče su se vratili kućama. U utorak sakupljeni su Jevreji okolnih sela i dovedeni u geto Tučina. Jevrejska deca, koju su dobrodušni seljaci bili uzeli na rad, takode su dovedena u geto. Ta su deca pričala da su videla, u susednoj šumi, kako sovjetski zarobljenici kopaju jame: „Za koga li spremaju te jame?“ pitali su se uplašeni stanovnici geta. Znali su odgovor, ali nisu smeli da ga zauste. Komandant je zatražio spisak svih radnika. U gradić je ušao veliki broj ukrajinskih policajaca i jedna SS jedinica.

Mnogi su u getu mislili da neće sve poubijati, a neki pak, nisu hteli da žive ako bi ih odvojili od porodica. Tokom poslepodneva Meir Gimpel sazvao je Jevreje u sinagogu: „Braćo“, rekao je, „stigao nam je poslednji čas. Nemamo više šta da izgubimo. Ne predajmo se sami u ruke ubica. Svaki od nas neka spremi barut. Onima koji ga nemaju, daću boce sa petrolejom. U dogovoreni čas, svako će zapaliti svoju kuću“. Neposredno posle ovih reči, mnogi su izvršili samoubistvo. U predvečerje, jedinice Einsatzgruppe ušle su u geto i naredile stanovništvu da ode kućama. Pošto su pripremili burad sa petrolejom, kofe i druge sudove, Jevreji su se povukli u svoje domove. Iz sinagoge se čuo plač i kukanje. Odeća, nakit, srebro bačeni su u peći. Završene su pripreme za pokret i, unoć, zapaljane kuće. Meir Gimpel je prvi zapalio svoju. Za tren oka vatra se raširila po celom getu. Našavši se u čudu, Nemci i ukrajinski policajci počeli su besomučno da pucaju. Koristeći se metežom, jevrejski omladinci, naoružani noževima i sekirama, počeli su da ruše ograde geta. Jedan od preživelih je 1945. rekao pred Istorijskom komisijom u Lodžu: „Vatra, koja je ubrzo obuhvatila ceo geto, videla se iz daleka. Gust dim se dizao sa zgarišta. Jedni su se borili, drugi bežali, neki se bacali u plamen“. Ubice su bile prenerazene ovim gigantskim požarom, ovim kolektivnim samoubistvom, ovim otporom koji je ličio na poslednju žrtvu.

Živo je uhvaćeno 1.300 osoba, ubijeno i zakopano u jame na rubu šume. Ali 2000 je uspelo da pobegne, i, hrabro, stigne do šume. Bilo je tu muškaraca, žena, čak i majki sa decom u naručju. U grupicama prelazili su desetine kilometara kroz šumu, u nadi da će stići do partizana. Nažalost, putem su nailazili samo na bande ukrajinskih nacionalista, koji su ih hladnokrvno zaklali. Očajni, ranjavi, podnaduti od gladi, njih 400 se vratilo na zgarišta geta ili palo u ruke Nemcima. Preživeli, u krajnjem strahu, krenuli su dublje u šumu. Napuštena deca bauljala su drumovima i šumom, lutala u agoniji. Jedna od preživelih priča: „Uveče sam, bežeći sa svojim trogodišnjim sinom, srela oko 60 osoba iz našeg sela. Ukrajinski nacionalisti koji su tragali za nama, bili su zaklali desetak mojih sugrađana. Sada smo mogli da biramo: ili da umremo od gladi, ili da nas nacionalisti ubiju, ili da se vratimo odakle smo pošli. Muškarci su tvrdili da se partizani nalaze na 50 kilometara istočno. Ali šta će raditi žene i deca? Mi nismo htele ni da umremo ni da se predamo“.

To je priča gradića Tučina. Ali to nije usamljena priča. Ima mnogo sličnih po užasu i junaštvu u istoriji evropskog jevrejstva pod nacističkim režimom. Tu, možda više nego u Varšavi, Bjali-stoku, Vilni ili Bendžinu, jevrejsko mučeništvo dostiglo je najne-verovatnije oblike

Odvodenje Jevreja iz jednog grada u Poljskoj

Dok sam komandovao grupom partizana, koji su, posle dve godine, uspeli da slome pojas oko geta Vilne, i spasli se provlačeći se kroz kanalizaciju, jedan prijatelj, komesar brigade litavskih partizana, upitao me je da li bih mogao da mu objasnim zašto su je-

vrejske mase išle u smrt bez ikakvog otpora i zašto se samo šaka omladine borila. U to doba još nisam znao da su se desetine hiljada Jevreja ogorčeno borile protiv Nemaca u velikim gradovima, varošicama i šumama na sovjetskoj teritoriji pod nemačkom okupacijom, u Poljskoj, Jugoslaviji, Slovačkoj, Belgiji, Francuskoj. Samo je jedan deo njih mogao stvarno da se bori protiv neprijatelja, lice u lice, sa oružjem u ruci. Ja sam se trudio da mu objasnim šta se desilo Jevrejima u getima, a to se teško da opisati rečima.

Osamnaest godina kasnije, pokušao sam da odgovorim na ovo pitanje kada sam svedočio na Ajhmanovom procesu. Ovo tragično pitanje se ponovo postavilo pred jerusalimskim sudom. Postavili su ga stotine mladih Jevreja, koji žive u nezavisnoj Državi Izrael i koji nikako ne mogu da razumeju šta se desilo njihovoj braći u Evropi.

U ratu koji je hitlerizam objavio radničkom pokretu, marksizmu, progresu, u svom poduhvatu podjarmljivanja čitavih naroda, rat protiv Jevreja nije bio slučajna, sekundarna pojava. Rat protiv Jevreja voden je sistematski, planski, pod vođstvom specijalnog generalštaba, uz pomoć specijalnih jedinica i odgovarajućih kamuflažnih mera. Hitler je, do poslednjeg dana, smatrao rat protiv jevrejskog naroda svojim najvažnijim frontom. Jer, to je bio najlakši front, pošto žrtva nije imala odbrane. Jevrejski narod je bio pogodan predmet socijalne demagogije, dozvoljavajući raspaljivanje najnižih instinkata masa.

Teško je opisati zaprepašćenje Jevreja, kada su saznali za ogromne Hitlerove pobeđe, za podjarmljivanje čitavih naroda i zarobljavanje celih armija. Ovo zaprepašćenje je još više poraslo kada su nacisti ušli u Sovjetski savez. Teško je opisati užas ljudi otrgnutih iz svojih domova, mučenja staraca, žena, dece, sistematska ponižavanja, koja jevrejski narod, mada bogat tragičnim iskustvima, nije do toga dana poznao. Teško je zamisliti metode kamuflaže, lažna obećanja, podlost kojima se služio nacistički aparat protiv svojih jevrejskih žrtava, određenih za totalno uništenje. Nemoguće je opisati paniku ljudi i žena kada im je naredeno da se odvoje na levo ili na desno, ne znajući koja je strana značila smrt, a koja život.

I iznad svega teško je zamisliti jezivi osećaj usamljenosti jevrejskog naroda, koji je bio okružen nacističkim čudovištem i njegovim pomagačima, sam pred nemilosrdnim aparatom uništenja, bez ikakve nade za spasenjem i pomoći iz spoljnega sveta. Ne može se razumeti jevrejski pokret otpora, a da se ne analiziraju specifični uslovi pod kojima je živela ova nacionalna manjina, izložena progonima, bez političkog ili vojnog rukovodstva, sabijena i izolirana po getima.

Otpor protiv nacizma u evropskim zemljama pod nemačkom okupacijom imao je za cilj uništenje hitlerovske zveri. To je bio zajednički cilj poljskih, ruskih, belgijskih, francuskih, danskih, nor-

veških, jugoslovenskih, grčkih, slovačkih i jevrejskih partizana. Međutim, zadaci i uslovi borbe otpora Jevreja u getima bili su potpuno različiti. Glavni cilj pokreta otpora u svim zemljama bio je staviti se na čelo narodne borbe protiv okupatora, do krajuje pobjede. Jevrejska borbena organizacija nije imala nikakve nade da će izdržati do pobjede. Preostalo joj je samo da izvrši jedan nadljudski zadatak: *ubediti masu da umre, zajedno sa svojim bruniocima, junačkom smrću.*

Meir Gimpel iz Tučina, koji je naredio svojim ljudima da zapale kuće geta, bio je svakako predvideo najgore. Ali tragična stvarnost prevazišla je sve što je ljudska mašta mogla da zamisli.

Kada smo, 1. septembra 1943, otvorili vatru na SS jedinice koje su ulazile u geto Vilne i kada su te jedinice morale da se povuku, mi, borci, bili smo srećni. Ali kada je panika ovladala masom, dotrčala je i moja bolesna majka i postavila mi je jezivo pitanje koje nikada neću zaboraviti: „Sine, šta ja da radim?”

Hrabri komandant partizana Černigova i Brjanska, general-major Fjodorov, govori u svojoj knjizi o jevrejskom borcu Jakovu Susermanu, koji mu je spasao život i koji je među prvima pristupio partizanskim odredima. Fjodorov ovako opisuje Susermana: „Jakov Suserman, najmlađi među nama, bio je hrabar mladić, koji nije znao za strah. Bilo je normalno što se pridružio partizanima i što se izlagao svim opasnostima, nikada ne vodeći računa o sebi. Svoje sledovanje hrane bi uvek podelio na našem dugom zajedničkom putu. Bez ikakvog oklevanja udario bi na neprijatelja, makar gde se on nalazio. Bio je spreman da se žrtvuje za svoje drugove. Jednog mu dana rekoh: „Nemoj ići u Nidzin. Znam da su ti žena i deca tamo, ali šta bi ti, sam, mogao da učiniš za njih? Pašćeš u ruke Gestapou. Ostani sa nama, partizanima, tvojom braćom; ako izgubiš porodicu, bar ćeš je osvetiti”. Jakov mi je odgovorio: „Razumem tvoje gledište. Ali nikada sebi ne bih oprostio da sam svoj život sačuvao, ne pokušavši da spasem porodicu”.

U svakom getu gde je postojala Jevrejska borbena organizacija, čiji su članovi bili mladi idealisti, organizovani u omladinskim organizacijama, (Komunisti, Hehaluc, Dror, Hašomer Hacair, Bund itd.) vodile su se žučne diskusije o tome da li je cilj i zadatak ilegalnog pokreta što pre doći do šume i prići partizanima, ili raditi u samom getu. Govorili smo sami sebi: „Možda je tačno da se ništa u getu ne može uraditi, ali nikada sebi ne bi oprostili, ako bi se spasli, ne pokušavši da odbranimo i spasemo jevrejske mase”.

Borba ili spasavanje, to je bila dilema koja je dala pečat jevrejskom pokretu otpora u getima. I kada će istoričar zapitati: „Šta su dobili borci varšavskog geta sa ustankom? Da li je borba u getima ostalih gradova i gradića imala smisla? Koji je bio udeo jevrejskih partizana u borbi za život jevrejskog naroda?” — Mi smo spremni da odgovorimo bez premišljanja: „Borci geta i jevrejski partizani ne samo da su učestvovali u opštoj borbi protiv fašističkog neprijatelja, ne samo da su sačuvali čast boraca i svoga naroda,

nego su, svojom herojskom borbom dokazali da je, pod najstrašnijim terorom i pod pretnjom totalnog uništenja, jedini put koji je vodio ka spasenju bio put borbe i otpora”.

Ne sažaljenje za žrtvu, nego otpor protiv podjarmljivaca i ubica, srušio je zidine izolacije i dozvolio da se nađe na pomoć i razumevanje naroda. Tako su borci geta u logorima i šumama stekli pomoć i solidarnost svojih drugova u antifašističkoj borbi, u prvom redu poljskih demokratskih snaga i komande pokreta sovjetskih partizana. Ustanak protiv progona, koji je našao svoj najherojskiji i najtragičniji izraz u getima Poljske, imao je značajnog uticaja na velike sile i svetsko javno mnjenje, doveo je, 1947. godine, do priznanja prava jevrejskog naroda na političku samostalnost i sopstvenu državu i ulio hrabrosti borcima izraelskog rata za nezavisnost.

Ali pouka antinacističke borbe ne pripada samo prošlosti i istoriji. Nacizam nije umro i opasnost od fašizma nije odstranjena. Oni koji podcenjuju tu opasnost, ponavljaju tragičnu grešku tridesetih godina. Fašizam ima samo jednog biološkog neprijatelja: m i r.

(S francuskog prevela: Mira Dimić)